

***Η ΛΕΣΧΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ:***

**Ένα «πείραμα» γνωριμίας με την ελευθερία του λόγου και  
της τέχνης στη φυλακή**

Παρουσίαση στο πλαίσιο εκδήλωσης την Τετάρτη, 3 Απριλίου 2013, με θέμα:

***Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ***

Στο Βιβλιοπωλείο Art Bar Ποιήματα & Εγκλήματα  
Αγίας Ειρήνης 17, Μοναστηράκι

**Γιολάντα Κωνσταντινίδου  
Ούλιαμ Αλοσκόφης  
Κοινωνιολόγοι  
Κ. Κ. Κορυδαλλού**

Η *Λέσχη Ανάγνωσης Κρατουμένων Κορυδαλλού* είναι η πρώτη που οργανώθηκε σε ελληνική φυλακή. Λειτουργεί από τον Νοέμβριο του 2009. Έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα 165 ομαδικές συναντήσεις (με συχνότητα μία ή δύο φορές την εβδομάδα). Έχουν συμμετάσχει συνολικά περισσότεροι από 185 φιλιαναγνώστες κρατούμενοι με σκοπό να συζητήσουν βιβλία που έχουν επιλέξει από κοινού. Η συμμετοχή είναι αξιοσημείωτη, εάν αναλογιστούμε ότι δεν προσφέρει κανένα ευεργέτημα στα μέλη, όπως μείωση ποινής, βεβαίωση για δικαστική χρήση, εξαίρεση από μεταγωγές κ.λπ.

Τριάντα (30) από τις συναντήσεις αυτές είχαν προσκεκλημένους καταξιωμένους συγγραφείς, σκηνοθέτες και άλλους καλλιτέχνες: οι συγγραφείς Μένης Κουμανταρέας, Γιώργος Σκούρτης, Σώτη Τριανταφύλλου, Αλέξανδρος Ασωνίτης, Αγαθή Δημητρούκα, Ιωάννα Καρυστιάνη, συζήτησαν βιβλία τους τα οποία τα μέλη είχαν πρώτα διαβάσει. Οι σκηνοθέτες Παντελής Βούλγαρης, Κωνσταντίνα Βούλγαρη και Σωτήρης Γκορίτσας συζήτησαν ταινίες τους. Η ηθοποιός Μάνια Παπαδημητρίου διάβασε λογοτεχνικά κείμενα. Ο δημοσιογράφος Γιώργος Μανιάτης παρακολούθησε μια συνάντηση και έγραψε ένα σχετικό άρθρο στα *NEA*. Ο Αλέξανδρος Ασωνίτης, σε μια σειρά έντεκα συναντήσεων, παρέδωσε μαθήματα δημιουργικής γραφής. Η Αγαθή Δημητρούκα, εκτός από τη συμμετοχή της στο αφιέρωμα στον Νίκο Γκάτσο, παρέδωσε πέντε μαθήματα στιχουργικής και βοήθησε τους συμμετέχοντες να γράψουν ένα τραγούδι. Ο Παντελής Βούλγαρης και η κόρη του Κωνσταντίνα Βούλγαρη προέτρεψαν τα μέλη της Λέσχης να επεξεργαστούν σεναριακές ιδέες και συζήτησαν μαζί τους, όπως και ο Σωτήρης Γκορίτσας, σε σειρά συναντήσεων, τη σχέση της τέχνης του κινηματογράφου με τη λογοτεχνία.

Οι συναντήσεις συντονίζονται από τους κοινωνιολόγους του Καταστήματος Κράτησης, Γιολάντα Κωνσταντινίδου και Ουίλιαμ Αλοσκόφη. Οι πρώτες δέκα συναντήσεις πραγματοποιήθηκαν με τη συνδρομή των φιλολόγων - καθηγητριών του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας, Άσπας Αρώνη και Χρυσάνθης Σιώπα.

Πραγματοποιούνται μεταξύ 12:30 – 14:30 - σε ώρα που οι υπόλοιποι κρατούμενοι είναι κλειδωμένοι στα κελιά - σε κλιματιζόμενη αίθουσα, ειδικά διακοσμημένη και εξοπλισμένη με μεγάλη οθόνη τηλεόρασης και DVD. Η αίθουσα διαμορφώθηκε με τη χορηγία επιχειρήσεων και με εργασία μελών του προσωπικού και κρατουμένων που υποστήριξαν την προσπάθεια.

Σε κάθε συνάντηση συμμετέχουν 10-25 άτομα που προέρχονται από τρεις πτέρυγες, ανεξαρτήτως επιπέδου εκπαίδευσης και εθνικότητας, αρκεί να γνωρίζουν καλά την ελληνική γλώσσα. Στα τρία χρόνια της λειτουργίας της έχει αναδειχτεί σε έναν κοινωνικό κύκλο στον οποίο συναντιούνται και συζητούν ισότιμα άνθρωποι με το πιο ετερόκλητο κοινωνικό, πολιτικό και ποινικό προφίλ.

Τα αδικήματα για τα οποία κατηγορούνται τα μέλη της Λέσχης Ανάγνωσης είναι κυρίως παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών (28,3%), τα οικονομικά εγκλήματα (27,0%), αλλά και οι ληστείες (11,9%), οι τρομοκρατικές πράξεις (9,4%), οι κλοπές (8,8%), ακόμη και οι ανθρωποκτονίες (6,3%). Ο μέσος όρος ηλικίας των μελών είναι τα 44 έτη. Το επίπεδο εκπαίδευσής τους είναι βέβαια ανώτερο από εκείνο του συνόλου των κρατουμένων: το 34,2% των μελών έχει πάρει απολυτήριο από μία τουλάχιστον τάξη του Λυκείου (ενώ στο σύνολο το ποσοστό

αυτό είναι μόλις 20,8%) και το 26,5% έχουν φοιτήσει σε ΑΕΙ ή ΤΕΙ (στο σύνολο των κρατουμένων το ποσοστό αυτό είναι μόνο 7,2%).

Οι ενδιαφερόμενοι ενημερώνονται για τις δραστηριότητες της Λέσχης από ανακοινώσεις αναρτημένες στις πτέρυγες και από τους συντονιστές. Οι συζητήσεις διεξάγονται σε κυκλική διάταξη. Προτείνουμε βιβλία και οι συμμετέχοντες επιλέγουν από αυτά ή υποβάλλουν τις δικές τους προτάσεις στην κρίση της ομάδας. Στις συζητήσεις ενθαρρύνεται η ελεύθερη έκφραση σε κλίμα ευγένειας, αλληλοσεβασμού και (σχετικής) ισηγορίας. Η ομάδα φροντίζει ώστε να μην εκτροχιάζεται η συζήτηση σε καθαρά προσωπικά θέματα, ιδιαίτερα όταν αφορούν ποινικές υποθέσεις. Στη διαμόρφωση φιλικής ατμόσφαιρας συμβάλλουν τα ροφήματα (και καμιά φορά τα γλυκά) που προσφέρουν οι συντονιστές ή οι προσκεκλημένοι.

Τα βιβλία των συγγραφέων που πρόκειται να επισκεφτούν τη Λέσχη αγοράζονται με έκπτωση από τους εκδοτικούς οίκους, δανείζονται στα μέλη και επιστρέφονται στη βιβλιοθήκη της φυλακής. Επειδή δεν υπάρχει η δυνατότητα να αγοράζονται όλα τα βιβλία, αλλά και γιατί οι συμμετέχοντες δεν βρίσκουν πάντοτε στο καθημερινό πρόγραμμα της φυλακής χώρο, χρόνο ή διάθεση για διάβασμα, έχουμε αναβιώσει την πρακτική της δημόσιας μεγαλόφωνης ανάγνωσης. Όταν υπάρχει η δυνατότητα, ακούμε ηχογραφημένες απαγγελίες των κειμένων από τον συγγραφέα/ποιητή. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις η συντονίστρια διαβάζει το λογοτεχνικό έργο στα μέλη. Η μεγαλόφωνη ανάγνωση είναι βέβαια μια λύση ανάγκης. Έχει ωστόσο το πλεονέκτημα ότι είναι προσιτή και σε συμμετέχοντες με γλωσσικές ελλείψεις.

Η θεματολογία των βιβλίων καλύπτει όλο το φάσμα του γραπτού λόγου: μυθιστορήματα, διηγήματα, ποίηση, θεατρικά έργα, μελέτες. Αντικατοπτρίζει την ποικιλομορφία της σύνθεσης της ομάδας. Εκτός από βιβλία των προσκεκλημένων συγγραφέων, διαβάσαμε επίσης από ελληνική και ξένη πεζογραφία έργα των: Εμμανουήλ Ροΐδη, Γεωργίου Βιζυηνού, Διδούς Σωτηρίου, Νίκου Τσιφόρου, Δημήτρη Χατζή, Θανάση Βαλτινού, Σωτήρη Δημητρίου, Γιώργου Σκαμπαρδώνη, Αλμπέρ Καμύ, Ιβάν Μπούνιν, Γκι ντε Μοπασάν, κ.ά..

Η ποίηση είχε επίσης κατά καιρούς θερμούς υποστηρικτές. Μεγάλη επιτυχία είχαν τα αφιερώματα στα έργα του Νίκου Καββαδία και του Νίκου Γκάτσου. Σε αυτά ακούσαμε μελοποιήσεις των ποιημάτων τους και παρακολούθησαμε συνεντεύξεις για τους ποιητές από DVD. Διαβάσαμε και συζητήσαμε ποιήματα των: Διονυσίου Σολωμού, Γιάννη Ρίτσου, Κωστή Παλαμά, Κωνσταντίνου Καβάφη, Ναπολέοντα Λαπαθιώτη, Γιώργου Σεφέρη, Οδυσσέα Ελύτη, Μανόλη Αναγνωστάκη, Νίκου Εγγονόπουλου, Γιάννη Σκαρίμπα, Τίτου Πατρίκιου, Κικής Δημουλά και του Μπέρτολτ Μπρεχτ. Διαβάστηκαν επίσης τα θεατρικά έργα: *Οι Εκτελεστές* του Γιώργου Σκούρτη (συζητήθηκε με τον ίδιο τον συγγραφέα), *Το Όνειρο του Σκιάχτρου* του Ευγένιου Τριβιζά και *Ο Μαρξ στο Σόχο* του Χάουαρντ Ζιν (παίχτηκε και από τον ηθοποιό Άγγελο Αντωνόπουλο).

Επιλέχτηκαν και φιλοσοφικά έργα του Επίκουρου, του Πλάτωνα, αλλά και του Σλάβοϊ Ζίζεκ, του ψυχοθεραπευτή Χόρχε Μπουκάι, μελέτες για τη μοναξιά και τις κοινωνικές σχέσεις της Μαρί Φρανς Ιριγκογιέν, του Νικόλας Κριστάκις, κεφάλαια από βιβλία πολιτικού προβληματισμού όπως η *Ελληνική Νομαρχία*, πρόσφατα βιβλία του Κώστα Βεργόπουλου, του Στεφάν Εσέλ κ.ά..

Τέλος, τα μέλη της Λέσχης είχαν επίσης την ευκαιρία να συζητήσουν αξιόλογες σινεφίλ ταινίες και ντοκιμαντέρ (*Η Εξιλέωση, 2046, Το Κύμα, 25<sup>η</sup> ώρα, Τα Χιόνια του Κιλιμάντζαρο, Οδός Μαλχόλαντ, Μεσάνυχτα στο Παρίσι, Soul Kitchen, Δημόσιος Κίνδυνος* και ντοκιμαντέρ όπως το *Καπιταλισμός, μια Ιστορία Αγάπης, Sugartown – Οι Γαμπροί*, κ.ά).

Μετά από τρία χρόνια λειτουργίας της Λέσχης Ανάγνωσης επιχειρήσαμε μια αποτίμηση της προσπάθειας με τη βοήθεια των μελών της. Παρά τις λίγο-πολύ ευνόητες δυσχέρειες κάθε ανάλογου εγχειρήματος στο περιβάλλον μιας φυλακής, η ανατροφοδότηση ήταν θετικότερη.

Ένας από τους σκοπούς μας ήταν να αξιοποιήσουμε την ανάγκη κάθε αναγνώστη να μοιραστεί σε έναν ευρύτερο κοινωνικό κύκλο σκέψεις και συναισθήματα που του προκαλούν τα βιβλία που διαβάζει, για να ενθαρρύνουμε την ανάγνωση βιβλίων σε ένα περιβάλλον εχθρικό προς αυτή: τέσσερεις ή πέντε άνθρωποι σε ένα κελί 9,5 τ.μ., τρεις-τέσσερεις συσκευές τηλεόρασης, συγκάτοικοι από κοινωνικά περιβάλλοντα που αγνοούν την απόλαυση που προσφέρει η ανάγνωση ενός καλού βιβλίου, βιβλιοθήκη 11.000 βιβλίων χωρίς αναγνωστήριο και εξειδικευμένο βιβλιοθηκονόμο.

Γρήγορα όμως διαπιστώσαμε ότι η Λέσχη Ανάγνωσης ικανοποιεί, σε κάποιο βαθμό, μια σειρά αισθητικές, ψυχικές και κοινωνικές ανάγκες των συμμετεχόντων, όπως οι ίδιοι μας επισήμαναν.

Η μία ή δύο εβδομαδιαίες συναντήσεις χαρακτηρίζονται σαν μια «όαση» μεστής νοήματος δραστηριότητας σε μια έρημο απραξίας, σαν «μια αχτίδα φωτός» στο σκότος της ιδρυματικής ζωής, ένα «αντίδοτο» στη

βασανιστική για κάθε κρατούμενο αίσθηση του «αργού, νεκρού και κλεμμένου από τη ζωή χρόνου».

Είναι ένα μέσο αυτομόρφωσης και καλλιέργειας του αναγνωστικού γούστου μέσω της συλλογικής ερμηνευτικής επεξεργασίας των κειμένων. Δεν ήταν λίγοι εκείνοι που παραδέχτηκαν ότι σε αυτή τη Λέσχη Ανάγνωσης ήρθαν για πρώτη φορά σε επαφή με τη σοβαρή λογοτεχνία και την ανώτερη τέχνη. Η επαφή αυτή τους παρέχει υψηλές αισθητικές απολαύσεις σε ένα περιβάλλον αισθητηριακής αποστέρησης. Ορισμένοι μάλιστα ενθαρρύνθηκαν να περάσουν από την ανάγνωση στη συγγραφή, ιδιαίτερα στο πλαίσιο των μαθημάτων δημιουργικής γραφής, στιχουργικής και σεναρίου.

Η γνωριμία με τους λογοτεχνικούς χαρακτήρες και τα βιώματά τους συμβάλλει στην αυτοσυνείδηση, την προσωπική ανάπτυξη και ανασυγκρότηση. Επιπλέον, η συμμετοχή στη Λέσχη παρέχει ένα βαθμό αυτονομίας κατά την επιλογή και τη συζήτηση των βιβλίων, αλλά πάνω από όλα ένα πεδίο ελεύθερης έκφρασης προσωπικών συναισθημάτων («Μόνο στις συναντήσεις της Λέσχης αισθάνομαι ότι η γνώμη μου ακούγεται και γίνεται σεβαστή»). Δίνει ευκαιρίες για σύντομες, αλλά «αγχολυτικές» και σωτήριες για τον ψυχισμό τους, αποδράσεις του δέσμιου πνεύματος. Βοηθά τέλος τα μέλη να διατηρήσουν τις διανοητικές τους ικανότητες λειτουργώντας αντισταθμιστικά στο «αντιπνευματικό» περιβάλλον της φυλακής.

Προσφέρει επίσης μια εναλλακτική (στην τηλεθέαση) ενημέρωση γι' αυτά που συμβαίνουν εκτός των τειχών, αλλά κυρίως ένα διάυλο επικοινωνίας με πρόσωπα και ομάδες αναφοράς πέρα από τον βίοκοσμο της φυλακής («Στη ζωή μας δεν έχουμε τη δυνατότητα να συζητήσουμε

με ανθρώπους όπως ο Παντελής Βούλγαρης για παράδειγμα»). Ειδικά οι επισκέψεις καταξιωμένων διανοουμένων συμβάλλουν στην απάμβλυνση του αισθήματος της απόρριψης από την ευρύτερη κοινωνία. Τροφοδοτεί την καθημερινότητα των κρατουμένων με υλικό για συζήτηση με συγγενείς και φίλους στα επισκεπτήρια και στο τηλέφωνο: «Μου δίνεται η δυνατότητα να συζητώ μαζί τους τα βιβλία που διάβασα ή τις εντυπώσεις μου από τις επισκέψεις διάσημων συγγραφέων και σκηνοθετών». Οι συμμετέχοντες προτρέπουν προσφιλή τους πρόσωπα να διαβάσουν τα ίδια βιβλία ή να δουν τις ίδιες ταινίες, για να συζητήσουνε. Η συμμετοχή στη Λέσχη Ανάγνωσης ετερόκλιτων ανθρώπων έγινε αφορμή για την ανάπτυξη κοινωνικότητας με όρους ευγένειας και εγκαρδιότητας, σε αντίθεση με την ψυχρότητα και τη σκληρότητα των ανθρώπινων σχέσεων στις πτέρυγες. Άνθρωποι που διαπίστωσαν στη Λέσχη ότι έχουν μια κοινή βάση συνεννόησης πρόσφεραν ηθική συμπαράσταση ο ένας στον άλλο.

Συνολικά, γίνεται αντιληπτή ως μια πολιτική πράξη αντίστασης στις καταπιεστικές και καταθλιπτικές συνθήκες της ζωής στη φυλακή, αλλά και απέναντι στη φθοροποιό επίδραση της υποκουλτούρας των ίδιων των κρατουμένων.

Για μας που εργαζόμαστε σε έναν άτεγκτο γραφειοκρατικό μηχανισμό, είναι ταυτόχρονα και ένα παράδειγμα παρέμβασης «ακτιβιστικού» τύπου, με ελάχιστο οικονομικό κόστος, που βασίζεται στην αξιοποίηση του ζήλου μελών του προσωπικού και ευαισθητοποιημένων διανοουμένων. Από αυτή τη θέση, θέλουμε, για άλλη μια φορά, να τους ευχαριστήσουμε θερμά για την προθυμία να στηρίζουν την προσπάθειά μας.

Όλες σχεδόν οι προσκλήσεις που απευθύναμε σε συγγραφείς και καλλιτέχνες είχαν θετική ανταπόκριση, είτε μπορούσαν να έρθουν άμεσα είτε όχι. Και όσοι ήρθαν μάς δήλωσαν ότι είναι πρόθυμοι να ξανασυμμετάσχουν, όπως και έγινε σε πολλές περιπτώσεις. Το γεγονός αυτό μας κάνει να πιστεύουμε ότι παρόμοιες πρωτοβουλίες και σε άλλες φυλακές θα έχουν την ίδια θερμή υποστήριξη από συγγραφείς και καλλιτέχνες.